

Łukasz Gajewski, Arleta Rentz-Tylińska

Porównanie atrybutów mocarstwowości na przykładzie Stanów Zjednoczonych Ameryki i Federacji Rosyjskiej

Podwubiegunowy świat zmienił zasadniczo strukturę systemu międzynarodowego. Dotychczasowy dwubiegunowy układ sił załamał się. Stany Zjednoczone bowiem, jako jedno z mocarstw systemu międzynarodowego, utraciły swoją siłę i atrakcyjność na tyle, że pojawił się problem statusu międzynarodowego tego państwa, jego miejsca w strukturze systemu międzynarodowego, a zatem możliwości oddziaływania na stosunki międzynarodowe w stopniu potwierdzającym mocarstwowy status USA. Rozpad ZSSR i powstanie jego sukcesora, to jest Federacji Rosyjskiej, postawiło ponownie w centrum polityki światowej problem statusu Federacji, jej aspiracji mocarstwowych i rzeczywistego potencjału niezbędnego do odbudowy pozycji na arenie międzynarodowej i wizerunku mocarstwa zdolnego rywalizować ze Stanami Zjednoczonymi jako jedynym istniejącym dziś supermocarstwem. Z drugiej strony, także Stany Zjednoczone przeżywają fazę osłabienia swojej pozycji na arenie międzynarodowej, zmuszone stawiać czoła pretendującym do statusu mocarstwo-wego Chińskiej Republice Ludowej, Indiom czy Unii Europejskiej. W tym stanie rzeczy rodzi się pytanie o atrybuty mocarstwowości Stanów Zjednoczonych Ameryki i Federacji Rosyjskiej. Jest ono ważne choćby ze względu na dużą dynamikę zmian w syste-

mie międzynarodowym i budowy nowego w nim układu.

Mocarstwo to państwo, które zajmuje w systemie stosunków międzynarodowych centralną pozycję. Państwo, które w danym okresie swoją potęgą, zasięgiem, siłą wpływu góruje nad pozostałymi państwami¹. Parametry, które określają położenie państwa w hierarchii struktury stosunków międzynarodowych, to głównie czynniki: demograficzne, gospodarczo-surowcowe, zasoby polityczno-militarne, położenie i ranga geopolityczna, rodzaj i gęstość sieci powiązań międzynarodowych, cele i strategie poszerzenia swoich wpływów poza granicami kraju, właściwa percepcja własnego miejsca w systemie międzynarodowym². Uwzględniając aspekt militarny państwa, nie można pominąć kwestii posiadania przez nie arsenału nuklearnego, co zawiera się w pojęciu mocarstwo atomowe³.

Badając zatem pozycję państwa, należy dokonywać pomiaru w powiązaniu z pozycją innych państw i przy założeniu nieistnienia czynników trwale ją kształtujących. To ostatnie przesłanie wydaje się szczególnie istotne, jeśli uwzględnić fakt, iż wartości, takie jak wielkość terytorium, bogactwa naturalne, potencjał militarny i gospodarczy, infrastruktura przemysłowa, skuteczność rządzenia, decydując o pozycji państwa w systemie międzynarodowym, różnie wpływają na jego rangę i odgrywane role⁴.

O pozycji mocarstwowej państwa świadczą również stopień możliwości uczestnictwa w stosunkach międzynarodowych, to znaczy oddziaływania na środowisko międzynarodowe. Możliwości takie stwarza sobie samo państwo, ale musi mieć przyzwolenie otoczenia międzynarodowego. Ta zależność jest widoczna zwłaszcza przy współczesnych kontaktach międzynarodowych, kiedy to państwa są powiązane skomplikowanymi i wielopłaszczyznowymi relacjami. Będąc wzajemnie uzależnionymi od siebie, także one muszą zabiegać o utrzymanie stabilnej pozycji międzynarodowej⁵. Oczywiście silne państwo nie będzie potrzebowało każdorazowo zgody na zachowania mocarstwowe.

Mocarstwowość nie jest trwale przypisana do określonych państw. Zmienia się ze słabnącą gospodarką, ale też wskutek pojawienia się rywala — państwa aspirującego do zdobycia takiego statusu. Ewolucja mocarstwowości jest uwarunkowana procesem narastającego, zintensyfikowanego procesu współzależności międzynarodowej przez system powiązań, którego jednym z ogniw jest mocarstwo. Dynamiczne procesy internacjonalizacji i współzależności międzynarodowej implikują pewną demokratyzację w stosunkach międzynarodowych. Jednocześnie coraz większa liczba państw chce odgrywać większą rolę w stosunkach regionalnych. Do stałego członkostwa w Radzie Bezpieczeństwa ONZ aspirują: Brazylia, Indie, Nigeria. Różny zakres mocarstwowości jest zależny od stopnia aktywności międzynarodowej⁶. Obecnie to Federacja Rosyjska, Chiny, Indie i Brazylia aspirują do roli mocarstw. Świat supermocarstw, jaki do tej pory znaliśmy, minął. Supermocarstwo (ang. *superpower*) to państwo, które ze względu na swój potencjał polityczny, militarny oraz ekonomiczny wywierało wpływ na skalę ogólnoswiatową, dzięki czemu odgrywało kluczową rolę na świecie.

Problem zmian na międzynarodowej scenie politycznej w interesującej perspek-

tywie przedstawia Teresa Łoś-Nowak. Porównując stary model z czasów zimnej wojny i nowy ład międzynarodowy, stwierdza, że ostatni z wymienionych nie będzie odzwierciedlał bipolarnego ładu jałtańsko-poczdamskiego. „Faza stabilnych sojuszy polityczno-militarnych, w których niemożliwa była zmienna geometria sił i zmienna konfiguracja partnerów koalicyjnych, minęła”⁷. W konsekwencji tych zdarzeń Europa utraciła swoją pozycję, a Stany Zjednoczone zaprzepaściły szansę skutecznego oddziaływania w środowisku międzynarodowym za pomocą powszechnie panującej opinii o własnej wyjątkowości.

Światowa polityka wkroczyła na nowe nieznanne drogi rozwoju i zmian dotychczasowych układów sił. „Budowane będą raczej porządki pośrednie między wielobiegunowością i dryfującymi koalicjami, z USA na czele. Można je nazwać tetradami, czyli dynamicznymi łaďdami triangularnymi”⁸.

Metody i techniki pomiaru mocarstwowości

Wskazanie atrybutów państwa jest czynnością stosunkowo prostą, lecz oznaczenie potęgi jest zabiegiem złożonym. Samo pojęcie potęgi można rozumieć na wiele sposobów. W kontekście sceny międzynarodowej można ją definiować jako zdolność jednostki politycznej do narzucania swojej woli. Innymi słowy, potęga nie ma charakteru niezależnego absolutu, lecz jest odzwierciedleniem relacji między państwami⁹.

Potęgę państwa można również interpretować jako zdolność do narzucania woli, co jest odbierane jako możliwość, z której państwo nie musi skorzystać. Wyraża to pewnego rodzaju wolę w procesie decyzyjnym. W rozumieniu Johna G. Stoessingera potęga państwa w stosunkach międzynarodowych wyraża się poprzez zdolność do skorzystania

ze swoich materialnych i niematerialnych zasobów w sposób przynoszący oddźwięk w innych państwach¹⁰. W innym jeszcze ujęciu potęgą może być rozumiana jako zdolność do zagwarantowania realizacji własnych preferencji¹¹. Niestety pojęcie potęgi jako pewnego całościowego obrazu jest często myłone z pojedynczymi wyznacznikami tejże, które kierują jej rozwojem. Według Stoessingera do najistotniejszych jej wyznaczników należy zaliczyć: geografie, zasoby naturalne, ludność, formę rządów, charakter narodowy, morale narodu, ideologię oraz przywództwo narodowe. Podobną klasyfikację można odnaleźć w *Małym słowniku stosunków międzynarodowych* (red. G. Michałowska, Warszawa 1996) pod hasłem *Elementy potęgi narodowej*, gdzie zostały wymienione: wielkość, położenie, klimat, topografia; bogactwa naturalne, źródła energii ze zdolnością do produkowania artykułów żywnościowych; ludność; wielkość i wydajność przemysłu; zasięg i efektywność systemu transportowego; system edukacyjny; wielkość i uzbrojenie armii; system polityczny, gospodarczy, społeczny; jakość dyplomatów; charakter i morale narodu¹².

Do podstawowych sfer porównania atrybutów mocarstwowości można zaliczyć płaszczyznę militarną, ekonomiczną oraz kulturową. W celu zapewnienia skuteczności procedury komparystycznej należy posłużyć się odpowiednim modelem. W ogólnym ujęciu można rozróżnić modele ideowe oraz modele operacyjne. Modelowanie „to proces budowy modelu (modeli). Polega na odwzorowaniu, odzwierciedleniu istotnych cech badanego obiektu (zjawiska) w formie umownych obrazów”¹³. Model w swojej konstrukcji powinien uwzględniać charakterystyki porównywanych obiektów, stąd też istotny jest stopień podobieństwa pomiędzy odwzorowywanym państwem a przyjętym modelem. Modele ideowe przeważnie nie umożliwiają sformułowania rodzaju powiązań pomiędzy zmiennymi, które mogą być niemierzalne bądź trudno dostępne.

Modele operacyjne potęgi państw mogą być z kolei podstawą symulacji, czyli eksperymentowania na modelach w celu lepszego zrozumienia oddziaływań międzynarodowych i zachowania się systemu międzynarodowego jako całości¹⁴.

W naukach o stosunkach międzynarodowych w ujęciu ilościowym podlegają mierzeniu: potęgą państwa, stosunki sił, strefy wpływów, napięcia międzynarodowe, polaryzacja, militaryzacja państwa, poziom bezpieczeństwa¹⁵. Zagadnienie pomiaru potęgi w naukach społecznych, takich jak ekonomika obrony, nauki wojskowe itp., ma stosunkowo krótką historię. W naukach bardziej jednorodnych, na przykład ekonomii czy socjologii, postępy wydają się większe. Natomiast w kontekście historycznym sama koncepcja porównywania sił własnych i oponenta jest bardzo stara. Już przed ponad dwoma tysiącami lat chiński strateg Sun Tzu stwierdził: „Z pewnością ten, kto w ogóle nie robi kalkulacji, zaprzepaszcza szansę zwycięstwa”¹⁶.

Według Geoeffreya Blaineya najbardziej dokładny pomiar potęgi militarnej otrzymuje się poprzez ocenę rezultatów wojny¹⁷. Podobnie autorzy *Ekonomiki obrony w erze jądrowej* uważają, że nie istnieje pojedynczy wskaźnik lub ich odrębna grupa, którymi można opisywać wielkość potencjału wojenno-ekonomicznego danego państwa¹⁸. Sceptyczne stanowisko zajmuje Daniel S. Papp, który twierdzi, że potęgę państwa można właściwie zmierzyć wtedy, gdy zostanie użyta¹⁹. Badania ilościowe, chociaż przedstawiają obiektywne dane, niekoniecznie muszą odzwierciedlać rzeczywiste proporcje na arenie międzynarodowej. Mierzona w uzbrojeniu siła militarna nie musi przekładać się na umiejętność korzystania z tej siły w stanach konieczności. Ponadto zmiany w proporcji układu sił są determinowane postępującymi zmianami w sferze technologicznej. Nadejście nowej ery informacyjnej wiąże się ściśle z postępem technicznym, ułatwionym dostępem do różnorodnych metod, środków i urządzeń komunikacyjnych. Era informacyjna wzmocniła stanowisko wielu

sceptyków twierdzących, że prym na arenie międzynarodowej będą wiodły państwa, które przystosują się do ery postindustrialnej, w której to elementem przetargowym nie będzie tylko siła militarna, ale szybkość przepływu informacji. To stanowisko w bardzo dobry sposób odzwierciedla książka Heidi i Alвина Tofflerów zatytułowana *Wojna i antywojna*, w której autorzy ewolucję państwowości podzielili na trzy podstawowe okresy — fale technologiczne. Pierwsza fala, agrarna, związana była zdaniem Tofflerów z pojawieniem się około 10 000 lat temu wynalazków i umiejętności egzystowania związanych z rolnictwem i osiadłym trybem życia. Druga fala, przemysłowa, była związana z wynalazkiem druku i maszyny parowej. W konsekwencji jej rozwój przyniósł wiedzę o wytwarzaniu stali, elektryczności, nowych środkach transportu i komunikacji masowej. Trzecia fala to fala poprzemysłowa, powstała w wyniku upowszechniania się technologii nieograniczonego komunikowania oraz informatyzacji. Oznacza to, że obecnie żyjemy w czasach postindustrialnych, w których prym będą wiodli tak zwani wojownicy wiedzy²⁰.

Alternatywna koncepcja pomiaru potęg państw została stworzona przez RAND Corporation. Jej atrakcyjność zawiera się w tym, że jest przystosowana w swoich założeniach do ery poprzemysłowej. Uległy tam zmianie podstawowe wytyczne i wskaźniki, których interpretacja wpływa na umocowanie potęgi państwa. Jak podają autorzy raportu, „potęga państwa może być po prostu zdefiniowana jako zdolność kraju do osiągnięcia strategicznych celów poprzez zamierzone działanie”²¹.

Pierwotnym adresatem raportu RAND były służby wywiadowcze USA. Było to pierwsze podejście, które przewartościowało pojęcie potęgi państwa.

Głównym zamiarem autorów było dokonanie postępu w dziedzinie budowy konceptualnego schematu, który pomoże służbom wywiadowczym opracować lepsze miary narodowych zdolności krajów, które mogą stać się potencjalnymi rywalami USA²².

Jest to schemat pozwalający na odróżnianie państw będących naprawdę potęgami od tych, które tylko stwarzają takie złudzenie. Wspiera on również wysiłki wywiadu oraz armii mające na celu długookresowe planowanie i tworzenie globalnych prognoz.

Właściwa ocena rzeczywistej bazy potęgi państwa wymaga skrupulatnej analizy możliwości militarnych, ale również uwzględniania zmiennych w postaci innowacyjności, natury instytucji społecznych, bazy wiedzy i jej jakości oraz pozostałych elementów wpływających na stosunki międzynarodowe i potęgę militarną.

Jedną z bardziej adekwatnych koncepcji służących do porównania atrybutów mocarstwowości Stanów Zjednoczonych Ameryki oraz Rosji to model Raya S. Cline'a. Odnosi się on zasadniczo do siły, jaką państwo dysponuje na arenie międzynarodowej. Koncepcja ta składa się z dwóch części: pierwsza opisuje w przybliżeniu potencjał gospodarczo-obronny, druga wskazuje możliwości i kierunek jego uruchomienia. Umożliwia to ocenę roli, jaką państwo może odegrać na arenie międzynarodowej w czasie pokoju lub konfliktu zbrojnego²³.

Rezultaty szacowania mocy według Cline'a są problematyczne, ponieważ ewaluacja nieuchwytnych czynników, takich jak cele strategiczne (strategii państwa) oraz wola urzeczywistnienia tejże strategii państwa, zależy w dużym stopniu od subiektywnej percepcji badacza. Pewne wątpliwości budzi również metoda asygnowania stopnia ważności do zmiennych, ponieważ jest zbyt arbitralna, aby otrzymywać konsekwentne, powtarzalne wyniki²⁴.

Pomiar mocarstwowości metodą Cline'a przeprowadził między innymi Ching Lung-Chang z Wydziału Nauk Politycznych Uniwersytetu Fo-Guang. Według jego obliczeń potęga Rosji wynosiła 328 jednostek, a Stanów Zjednoczonych Ameryki 550. Dla porównania warto przytoczyć wyniki Raya S. Cline'a, który używał do pomiaru danych

Tabela 1. Stan posiadania uzbrojenia nuklearnego Stanów Zjednoczonych Ameryki oraz Rosji

Rok	Główce	Stany Zjednoczone Ameryki	Rosja
2008	rezerwa	~ 5400	~ 14 000
	operacyjne	~ 4075	~ 5192
2009	rezerwa	~ 4200 (główce) / ~ 2500 (elementy zamienne)	~ 8150 (główce)
	operacyjne	~2702	~4830

Źródło: opracowanie własne na podstawie stron internetowych i dokumentów²⁵.

z roku 1978 i uzyskał dla ówczesnego Związku Radzieckiego wynik 458 jednostek, a dla Stanów Zjednoczonych 304²⁶.

Inną propozycją pomiaru potęg jest model Franka C. Germana²⁷. „Stanowi on przykład budowy składników potęgi państwa bez czynników subiektywnych, moralno-psychologicznych i innych”²⁸.

Model ten zawiera wszystkie kwantytatywne czynniki pomiaru potęgi państwa. Od modelu Cline’a odróżnia go brak czynników wolicjonalnych, takich jak strategia i wola jej urzeczywistnienia, oraz zróżnicowanie potencjału zbrojnego na militarny, tj. konwencjonalny, i nuklearny. Jednocześnie model ten zakłada, że to właśnie posiadana moc potencjału nuklearnego jest czynnikiem decydującym o sile państwa. „Decydującą rolę odgrywa broń jądrowa — z formuły wynika bowiem, że brak potencjału nuklearnego sprowadza potęgę państwa do zera”²⁹.

Porównując powyższe modele pomiaru potęgi, model Franka C. Germana wydaje się bardziej miarodajny, ponieważ uwzględnia składnik pomiaru potencjału nuklearnego.

Mimo że od czasu realizacji projektów Gadget, Fatman i „Joe 1” (RDS-1), to jest od roku 1945, w którym zostały zbudowane i zdetonowane pierwsze trzy bomby atomowe, minęło ponad pół wieku, każde państwo aspirujące do roli mocarstwa i chcące odgrywać istotną rolę na scenie międzynarodowej stara się włączyć do swojego arsenału broń nuklearną.

Stan posiadania uzbrojenia nuklearnego Stanów Zjednoczonych Ameryki oraz Rosji przedstawia tabela 1.

W obliczu tak zasobnych arsenałów nuklearnych porównanie, które z państw: USA czy też Rosja, dominuje, jest zabiegiem problematycznym. Liczba głowic nuklearnych przemawia, wydawałoby się, za Rosją. Pierwszą trudność sprawia porównanie sumarycznej mocy eksplozji liczonej w kilotonach, jaką dysponują wymienione mocarstwa. Wreszcie — należałoby się zastanowić, czy przy takiej ilości arsenału nuklearnego można w ogóle mówić o przewadze, skoro dochodzi aspekt zdolności wielokrotnej zagłady (ang. *overkill capacity*), czyli możliwości zniszczenia sił przeciwnika zasobami masowego rażenia³⁰. W obliczu tego faktu nadmiar składowanej przez Rosję broni nuklearnej może okazać się słabością. Koszty jej utrzymania i zabezpieczenia są wysokie. Starzejący się arsenał nuklearny przekształca się w potencjał obciążający i niebezpieczny dla samego właściciela ze względu na groźbę przedostania się go w ręce terrorystów.

USA–Federacja Rosyjska: różne mocarstwa, różne oblicza mocarstwowości

Mocarstwo i mocarstwowość, jak to wcześniej podkreślono, mają w różnych historycznie okresach rozmaite komponenty

ilościowe, różne parametry jakościowe atrybutów, zawsze jednak interesy i zasięg działania mają wymiar globalny.

1. Militarne komponenty statusu mocarstwowego USA i FR

USA posiadają przewagę militarną zarówno w powietrzu, jak i na morzach. Obszary prawnie nienależące do żadnego z państw są pod kontrolą Stanów Zjednoczonych.

Rozwój lotnictwa, w tym techniki wojскоwej, w których to dziedzinach USA dominowały, spowodował wzrost przewagi sprawowanej w powietrzu. W niedalekiej przyszłości USA będą w stanie uderzyć nie tylko od wewnątrz, ale również z przestrzeni kosmicznej. Amerykańskie siły morskie działają na skalę światową od 1801 roku. W chwili obecnej o amerykańskiej przewadze na wodzie stanowią łodzie podwodne klasy SSN³¹. Federacja Rosyjska posiada około 20–30 atomowych łodzi podwodnych, co stanowi połowę sił Stanów Zjednoczonych, które korzystają z blisko 54 atomowych łodzi podwodnych. Ponadto USA dysponują dwunastoma lotniskowcami, z czego dziewięć ma napęd atomowy. Francja ma tylko jeden okręt tego typu. Żadne z pozostałych państw nie posiada w swoim uzbrojeniu okrętu takiej kategorii. Główną barierą stanowi cena około pięciu miliardów dolarów. Ponadto należy zaznaczyć, że siła lotniskowca oparta jest na okrętach stanowiących grupę uderzeniową, to jest fregatach, niszczycielach, okrętach podwodnych. Stany Zjednoczone dysponują przeważającą siłą w przestrzeni kosmicznej — blisko 250 satelitów, z czego 100 ma przeznaczenie militarne. Część z nich służy do zbierania informacji, przekazywania sygnału, a nawet do niszczenia innych satelitów. Największym atutem w siłach powietrznych USA są 52 niewykrywalne myśliwce F-117 Nighthawk oraz 18 myśliwców F-22 Raptor. Należy nadmienić, że są to konstrukcje rozwijane od początku lat osiemdziesiątych. Mimo przewagi broni

konwencjonalnej siły zbrojne USA posiadają siły atomowe w postaci raket międzykontynentalnych Minuteman, PACEKEEPER, bombowców strategicznych i łodzi podwodnych. Potęgę USA wzmacniają liczne bazy wojskowe w Niemczech, Japonii i Korei Południowej.

Wzrost wydatków na zbrojenia po II wojnie światowej odbywał się etapami. Pierwszy stanowiły wojny w Korei i w Wietnamie, kolejnym był okres 1978–1989 do czasu zakończenia zimnej wojny. Przyczyną spadku wydatków na zbrojenia w latach 90. było kilka. Pierwsza to niechęć do polityki Reagana–Cartera. Druga to wzrost deficytu budżetowego, ruchy antymilitarystyczne oraz fala nadużyć związanych z badaniami wojskowymi. Ponowny wzrost wydatków nastąpił wraz z dojściem do władzy George’a Walkera Busha oraz obsadzeniem stanowisk w administracji byłymi wojskowymi lub osobami związanymi z sektorem obronnym. Budżet wojskowy administracji Busha był sterowany przez dwa czynniki: reaktywację Reaganańskiego projektu gwiazdnych wojen oraz tworzenie broni przyszłości opierającej się na bezałogowych samolotach, komputeryzacji pola bitwy i maksymalnym uproszczeniu obsługi uzbrojenia.

Wymiana sprzętu wojskowego, jakim dysponują siły zbrojne USA, w opinii części znawców tematu jest konieczna, ponieważ dotychczasowe uzbrojenie jest rezultatem badań przeprowadzonych jeszcze w czasach zimnej wojny. Takie działanie najprawdopodobniej przyczyni się do zwiększenia i tak już istniejącej przepaści technologicznej pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a ich sojusznikami do tego stopnia, że będzie utrudniona kooperacja na polu militarnym.

Potęga militarna USA opiera się również na przemyśle zbrojeniowym, w większości znajdującym się w prywatnych rękach. Obecnie coraz trudniej określić, czy dany typ uzbrojenia produkowany jest we Francji, USA czy przez wielu kooperantów. Należy

również zwrócić uwagę na prywatyzację teatru działań wojennych, czego przykładem był konflikt w Kosowie.

Rosja pod względem militarnym posiada drugą co do wielkości armię świata. Głównym atrybutem mocarstwowości Rosji jest siła militarna, o której decydują zasoby broni jądrowej. Rosji jednak jeszcze nie stać na podjęcie wyścigu technologicznego ze Stanami Zjednoczonymi.

Starzejący się potencjał nuklearny przekształca się w arsenał obciążający i niebezpieczny dla samego właściciela. Kosztowny jest wymóg zabezpieczenia tego arsenału, tak aby nie przedostał się w ręce terrorystów. Rosja nie zachowuje również standardów dotyczących bezpieczeństwa informacyjnego, które znajduje się dziś w centrum uwagi analityków i strategów. Jest ono narażone na działania hakerów. Paleta tych działań jest bardzo szeroka. Wyróżniamy między innymi aktywizm, haktywizm i cyberterroryzm³².

Siły zbrojne byłego ZSRR przygotowane były do wielkich, masowych operacji. Nowe warunki, potrzeby strategiczne, możliwości państwa wymuszają radykalne zmiany restrykturyzacyjne.

Przebudowa rosyjskiej armii przebiega jednak opornie. Wielka redukcja i unowocześnianie sprzętu oznacza, że dziesiątki tysięcy czołgów, samolotów, wozów bojowych, dział, okrętów będą rdzewieć w bazach lub na polach Syberii i w morzach Północy. Są to groźące katastrofami ekologicznymi złomowiska i śmietniska odpadów nuklearnych. Wiele państw żywi słuszne obawy, że ten proces przemian w Rosji wymknie się spod kontroli.

Rosja włącza się do międzynarodowego systemu reagowania kryzysowego. W niektórych dawnych republikach odgrywa rolę stabilizującą (na przykład gdyby nie obecność wojsk rosyjskich, to Tadżykistan prawdopodobnie pogrążyłby się w wojnie domowej). Rosja również aktywnie uczest-

niczy w operacjach pokojowych na Bałkanach.

Siły zbrojne Rosji muszą dostosować się do nowych wymagań narzucanych przez sytuację. Większe zagrożenie obecnie stwarzają nie silne, sprawne, dobrze zorganizowane i dowodzone siły zbrojne, poddawane kontroli międzynarodowej, lecz właśnie słabe, zdeorganizowane i podatne na korupcję. Uporządkowaniu rozchwianego potencjału militarnego Rosji sprzyja rozwijanie normalnych relacji ze społecznością międzynarodową.

Tabela 2. Wydatki USA na cele wojskowe

Rok	W walucie narodowej [mln USD]	W cenach stałych [mln USD 2005]	% PKB
1988	293,093	483,987	5,7
1989	304,085	479,053	5,5
1990	306,170	457,641	5,3
1991	280,292	401,943	4,7
1992	305,141	424,699	4,8
1993	297,637	402,369	4,5
1994	288,059	377,861	4,1
1995	278,856	357,376	3,8
1996	271,417	337,941	3,5
1997	276,324	336,179	3,3
1998	274,278	328,605	3,1
1999	280,969	329,416	3
2000	301,697	342,167	3,1
2001	312,743	344,927	3,1
2002	356,720	387,297	3,4
2003	415,223	440,806	3,8
2004	464,676	480,444	4
2005	503,353	503,353	4,1
2006	527,660	511,171	4
2007	556,691	524,591	4
2008	607,263	548,531	brak danych

Źródło: opracowanie na podstawie *The SIPRI Military Expenditure Database*³³.

Tabela 3. Liczebność sił zbrojnych

Państwo	Siły zbrojne stałe (tys.)	Siły zbrojne rezerwa (tys.)	Wojska lądowe (%)	Marynarka (%)	Lotnictwo (%)
USA	1500	1140	34	28	26
Rosja	1000	2400	60	13	15

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Armed Forces of the World*³⁴.

Jak wynika z danych zawartych w tabelach 2 i 3, Stany Zjednoczone i Federacja Rosyjska stale zwiększają wydatki na cele wojskowe, adekwatnie do własnych możliwości ekonomicznych. Podobny jest również procent produktu krajowego brutto przeznaczony na te cele, wahający się pomiędzy 3 a 5%, jednakże w przypadku USA są to blisko siedemnastokrotnie większe fundusze. W przytoczonych statystykach można zauważyć, że mimo zakończenia zimnej wojny i teoretycznie zakończonego wyścigu zbrojeń wielkość finansowania przemysłu zbrojeniowego zasadniczo się nie zmieniła. W kwestii sił zbrojnych należy nadmienić, że położenie geopolityczne wymienionych państw wymusza pewne proporcje w liczebności typów utrzymywanych sił zbrojnych. Odsetek sił morskich i powietrznych w przypadku USA jest większy. Sytuację tę można również tłumaczyć większą możliwością wydatkowania i zaawansowaniem technologicznym.

2. Potencjał gospodarczy

Stany Zjednoczone zamieszkuje obecnie ponad dwieście dziewięćdziesiąt milionów mieszkańców, co daje USA trzecie miejsce pod względem liczby ludności i ma ścisły związek z procesami ekonomicznymi zachodzącymi wewnątrz państwa. Najlepszym wskaźnikiem uprzemysłowienia państwa jest zużycie energii, które w latach 1800–1900 wzrosło pięciokrotnie, a w latach 1900–1970 ośmiokrotnie. „Konwersja potęgi kontynentalnej Stanów Zjednoczonych w potęgę światową dokonała się w 1890

roku, w którym to Stany Zjednoczone prześcignęły Wielką Brytanię w produkcji żelaza i stali oraz konsumpcji energii. W 2003 roku zużycie energii na osobę było o 57% większe niż w roku 1949. Wskazuje to na wysoki poziom rozwoju przemysłowego państwa, ale także powoduje zagrożenia dla jego bezpieczeństwa, gdyż w 2003 roku Stany Zjednoczone były zmuszone importować 27% energii³⁵. Przewaga amerykańska w dziedzinie gospodarczej bierze się z trzech źródeł. Po pierwsze, USA nie doświadczyły żadnego upadku ekonomicznego, a ich siła nie została gwałtownie osłabiona. Po drugie, USA prowadzą w wyścigu ekonomicznym, co umożliwi wszechstronny rozwój państwa i chroni przed spadkiem znaczenia ich siły. Po trzecie, innowacja jest osią amerykańskiej gospodarki. Potęga ekonomiczna jest drugim, po potędze militarnej, filarem mocarstwowości USA.

W kategorii czynników ekonomicznych Stany Zjednoczone Ameryki oraz Rosję przedstawić można następująco.

W ujęciu tradycyjnym wytrzymałość państwa na wojnę, uzależniona od wydolności ekonomicznej, jest jednocześnie miarą jego potęgi. Obecnie Stany Zjednoczone Ameryki wytwarzają ponad 30% światowego PKB mierzonego w cenach rynkowych. Z takim wskaźnikiem jest to obecnie najsilniejsza gospodarka na świecie, jednakże jest to o wiele mniej aniżeli po zakończeniu II wojny światowej. Wtedy produkt krajowy brutto USA wynosił 46% światowego PKB. Sam stan Kalifornia jest piątą co do wielkości gospodarką, tuż przed Francją i zaraz po Wielkiej Brytanii. Źródła swojej siły go-

Tabela 4. Stany Zjednoczone i Rosja — dane makroekonomiczne

Dane makroekonomiczne	USA	Rosja
PKB w cenach bieżących (bln dol. amer., 2007)	13 843 825	1 289 582
PKB <i>per capita</i> (dol. amer., 2007)	45 800	14 700
PKB — struktura sektorów (% , 2007)	rolnictwo: 0,9 przemysł: 20,5 usługi: 78,6	rolnictwo: 4,7 przemysł: 39,1 usługi: 56,2
Bezrobocie (% , 2007)	4,6	6,2 (bez ukrytego)
Inflacja (% , 2007)	2,9	11,9
Liczba osób zdolnych do pracy (mln 2007)	153,1	74,1
Granica ubóstwa (% populacji)	12 (2004)	15,8 (2007)
Wskaźnik wolności gospodarczej (miejsce w rankingu)	80,6 (5)	49,9 (134)
Budżet — nadwyżka/deficyt (mld dol., 2006)	-162	37
Dług publiczny (% PKB, 2007)	60,8	5,9
Wzrost produkcji przemysłowej (% PKB, 2007)	0,5	7,4
Produkcja elektryczności (bln kWh, 2005)	4,062	1
Konsumpcja elektryczności (bln kWh, 2005)	3,816	0,9852
Ropa naftowa — produkcja (mln bbl dzień, 2005)	8,322	9,87
Ropa naftowa — konsumpcja (mln bbl dzień, 2005)	20,8	2,916
Ropa naftowa — rezerwy (mln bbl dzień, 2005)	21,76	60
Gaz ziemny — produkcja (mld m ³ , 2005)	490,8	656,2
Gaz ziemny — konsumpcja (mld m ³ , 2005)	604	610
Gaz ziemny — rezerwy (mld m ³ , 2005)	5,551	47,57
Eksport (mld dol. amer., 2007)	1149	365
Import (mld dol. amer., 2007)	1965	260,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie CIA *World Factbook*³⁶.

spodarki amerykańskiej należy upatrywać w potęgę przemysłowej tego państwa, nieznaną wcześniej w państwach europejskich. Jedną z niekwestionowanych sił, które napędzają amerykańską gospodarkę, jest mocno rozbudowany przemysł zbrojeniowy. Siła militarna w USA spełnia w gospodarce amerykańskiej trzy istotne role, a mianowicie: dochody pochodzące od firm zbrojeniowych warunkują wysoki poziom PKB, firmy zbrojeniowe są miejscem zatrudnienia milionów Amerykanów, wreszcie siły zbrojne chronią interesy USA w każdym zakątku kuli ziemskiej. Należy zaznaczyć, że w interesie USA leży również zachowanie pokoju na świecie, który nie może odbywać się kosztem pełnej kontroli nad dostawami ropy.

Rosja opisywana w kategorii czynników ekonomicznych plasuje się ze swoim PKB na siódmym miejscu na świecie, tuż po USA, Chinach, Japonii, Indiach, Niemczech i Anglii. Poprawa warunków życia Rosjan jest uzależniona w dużej części od surowców strategicznych, to jest ropy i gazu, poprzez które wywiera duży wpływ gospodarczy na kraje byłego Związku Radzieckiego.

Zasoby surowcowe Rosji w skali światowej to:

- ropa naftowa — około 7–10% zasobów światowych;
- gaz ziemny — około 35% zasobów światowych;
- węgiel kamienny — około 35% zasobów światowych;
- lasy — około 80% wysokogatunkowych drzew;
- zasoby biologiczne mórz, złoto, diamenty, srebro.

Główne towary eksportowe Rosji to surowce i broń. Jest największym na świecie eksporterem ciężkiej broni konwencjonalnej. Ropa, gaz, metale i drewno stanowią ponad 80% eksportu, co jest przyczyną dużej wrażliwości rosyjskiej gospodarki na wahania światowych cen surowców. Wysokie

ceny surowców w 2004 roku spowodowały wzrost dochodów budżetu. Z tej nadwyżki splanowano dług wobec Międzynarodowego Funduszu Walutowego. Rosja chce utrzymać rolę jedyne go dostawcy gazu dla Europy Zachodniej, uzależniając od siebie jak najwięcej państw.

Główne kierunki eksportu Rosji w 2006 roku to: Holandia — 12,3%, Włochy — 8,6%, Niemcy — 8,4%, Chiny — 5,4%, Ukraina — 5,1%, Turcja — 4,9%, Szwajcaria — 4,1%.

Partnerzy importowi: Niemcy — 13,9%, Chiny — 9,7%, Ukraina — 7%, Japonia — 5,9%, Korea Południowa — 5,1%, USA — 4,8%, Francja — 4,4%, Włochy — 4,3%.

W 2007 roku wartość eksportu wynosiła 365 mld dol. amer. i była 1,38 razy większa od importu, który osiągnął wartość 260,4 mld dol. amer. Najważniejsze interesy Rosji w przestrzeni postradzieckiej są związane z Białorusią, Ukrainą, wobec których żywi obawy o dołączenie do państw Europy Zachodniej. Dla Rosji ważne są również Gruzja, Azerbejdżan, Armenia, poprzez które zachowuje kontakt z Bliskim Wschodem. Aspekt bezpieczeństwa militarnego jest również związany z Uzbekistanem, Tadżykistanem, Turkmenistanem.

3. Atrakcyjność kulturowa

Nieodłączną częścią każdego społeczeństwa czy też państwa jest jego kultura. Prawdziwą siłę USA stanowi właśnie potęga kulturowa. Miliony ludzi na świecie chcą mieszkać w Ameryce, używają amerykańskiej technologii, dążą do amerykańskiego stylu życia. Stany Zjednoczone Ameryki wykreowały bowiem wiele ikon kultury. Dzięki hegemonii kulturowej Ameryka nie musi wywierać bezpośredniego wpływu na kształtowanie pragnień i przekonań. Stały i łagodny wpływ kultury amerykańskiej powoduje, że społeczeństwa wybierają rozwiązania amerykańskie lub takie, które są zgodne z nimi. Amerykanizacja polega raczej na upodabnianiu

się, mutacji czy też adaptacji amerykańskich wzorców. Ponadto Ameryka emanuje swoją kulturą z taką intensywnością, jakiej nie doświadczono od czasów upadku Imperium Rzymskiego. Hollywood jest głównym przekąźnikiem na świat wartości amerykańskich, dlatego też studia filmowe liczą tam na wsparcie ze strony rządu.

W państwach europejskich dominacja amerykańskiej kinematografii spotyka się ze zrozumiałym oporem. Szczególnie Francja aktywnie tropi wszelkie przejawy amerykanizmu w ich kulturze. Próbowano zablokować wyświetlanie filmu *Park jurajski*, otwarcie Disneylandu pod Paryżem, sprzedaż coca-coli. Rozkwit kultury amerykańskiej wpływa na popularyzację języka, którym posługuje się około trzystu osiemdziesięciu milionów ludzi. Prawie drugie tyle używa go jako drugiego języka. Potęgę kulturowej USA sprzyja informatyzacja współczesnego świata. Około 66% obywateli posiada dostęp do sieci, co stanowi 22% wszystkich użytkowników Internetu. Jest zarejestrowanych około 1,3 miliarda domen internetowych, a angielski jest najpopularniejszym językiem używanym w sieci. Dodatkowo jest on wymagany w obsłudze najnowszych technologii, a najważniejsze języki programowania są oparte na wyrażeniach anglojęzycznych. USA wiodą również prym w dziedzinie wiedzy. Na sto najlepszych uniwersytetów ponad połowa znajduje się w Stanach. Wynika to z faktu, że na dofinansowanie nauki Uniwersytetu Harvarda rocznie przeznaczają się około dwudziestu miliardów dolarów i jest to dwa razy więcej aniżeli roczne wydatki na cały system kształcenia wyższego we Francji. Największą grupę w Stanach (prawie 66%) stanowią przedstawiciele nauk biologiczno-rolniczych. Najlepszym wyznacznikiem hegemonii kulturowej Stanów Zjednoczonych jest liczba laureatów Nagrody Nobla z zakresu nauk ścisłych. W ostatnich piętnastu latach naukowcy tego państwa zdobyli blisko dziesięć razy więcej nagród aniżeli uczeni brytyjscy. USA wiodą również prym w nauce o stosunkach mię-

dzynarodowych. Na podstawie porównania ośmiu głównych czasopism stwierdzono, że 88% autorów artykułów tam zamieszczanych stanowią Amerykanie.

Rosja pod względem czynnika kulturowego należy do zachodniej części tego kręgu. Rosyjska literatura, muzyka klasyczna balet cieszą się uznaniem i popularnością. Językiem rosyjskim posługuje się 250–300 mln ludzi. Niestety, kultura rosyjska jest mało atrakcyjna w porównaniu z amerykańską.

4. Kategoria geograficzna i demograficzna

Z przytoczonych danych statystycznych (tab. 5) wynika, że Rosja jest największym państwem na świecie pod względem powierzchni, zajmuje bowiem 17 mln km². Położenie geopolityczne wymusza na niej pewne zachowania. Jest uwięziona w specyficznej przestrzeni. Można nawet uznać, że nie wykorzystuje w pełni swojego położenia geopolitycznego. Halford John Mackinder jest autorem koncepcji geopolitycznej związanej z wykreowanymi przez niego pojęciami: *World Island* — Światowa Wyspa oraz *Heartland* — Obszar Centralny. Jego zdaniem to na Światowej Wyspie, obejmującej Eurazję i Afrykę, rozgrywały się najważniejsze wydarzenia. Na tym obszarze wyznaczył rejon krytyczny — *Heartland*, usytuowany w jego środkowo-północnej strefie. Geopolityczne prawo Mackindera sprowadzało się w skrócie do stwierdzenia: Kto panuje nad Europą Wschodnią, panuje nad Obszarem Centralnym; kto panuje nad Obszarem Centralnym, panuje nad Światową Wyspą; kto panuje nad Światową Wyspą, panuje nad światem³⁷.

Według prognoz zamieszczonych w dokumencie *Long-Term Global Demographic Trends: Reshaping the Geopolitical Landscape* Europa i Rosja w ujęciu statystycznym znajdują się w dość niekomfortowej sytuacji.

Tabela 5. Dane geograficzne Stanów Zjednoczonych oraz Rosji

Dane geograficzne	USA	Rosja
Wielkość terytorium (km ²)	9 826 675	17 098 242
Długość granic lądowych (km)	12 034	20 096,5
Długość linii brzegowej (km)	19 924	37 653
Ukształtowanie terenu	równiny centralne, góry na zachodzie, wzgórza i niskie góry na wschodzie, krajobraz wulkaniczny na Hawajach	rozległe obszary nizinne po obu stronach Uralu, wyżyny i góry na południu, na wschodzie góry
Klimat	przeważa klimat umiarkowany, półsuchy oraz suchy na północ od Missisipi oraz na południowym zachodzie, zwrotnikowy na Hawajach i Florydzie, podbiegunowy na Alasce	głównie klimat kontynentalny strefy umiarkowanej, okołobiegunowy (północna Syberia), podzwrotnikowy typu śródziemnomorskiego (Morze Czarne)
Całkowite odnawialne rezerwy wodne (km ²)	3069 (1985)	4498 (1997)

Źródło: opracowanie własne na podstawie *CIA World Factbook*³⁸.

Tabela 6. Dane demograficzne Stanów Zjednoczonych oraz Rosji

Dane demograficzne	USA	Rosja
Liczba ludności (prognozowany stan na koniec lipca 2008 roku)	303 824 646	140 702 094
Struktura wiekowa populacji (%; prognozowany stan na 2008 rok)	0–14 lat; 20,1 15–64 lata; 67,1 65 lat i pow.; 12,7	0–14 lat; 14,6 15–64 lata; 71,2 65 lat i pow.; 14,1
Średni wiek	36,7	38,3
Przyrost populacji (%; prognozowany stan na 2008 rok)	0,883	-0,474
Wskaźnik urodzin (%; prognozowany stan na 2008 rok)	14,18/1000	11,03/1000
Wskaźnik zgonów (%; prognozowany stan na 2008 rok)	8,27/1000	16,06/1000
Migracja (%; prognozowany stan na 2008 rok)	2,92/1000	0,28/1000
Struktura płciowa populacji	0,97 ♂ / 1 ♀	0,86 ♂ / 1 ♀
Śmiertelność noworodków (%; prognozowany stan na 2008 rok)	6,3/1000	10,81/1000
Średnia długość życia	78,4	65,94
Poziom analfabetyzmu	1% (2003)	0,6% (2002)

Źródło: opracowanie własne na podstawie *CIA World Factbook*³⁹.

W 1950 roku miały aż 22-procentowy udział w światowej populacji. Obecnie zauważa się tendencję spadkową, ponieważ Rosja ma udział w 13% populacji świata. Jeżeli utrzyma się ta tendencja, to w 2025 roku udział ten będzie wynosił tylko 7,5%⁴⁰. Z raportu wynika, że główni rywale Stanów Zjednoczonych Ameryki, to jest Chiny i Rosja, w niedalekiej przyszłości będą musieli stawić czoło poważnym demograficznym wyzwaniom. Dla Chin duża i wciąż rosnąca zurbanizowana część starzejącej się już populacji oznacza wolny wzrost ekonomiczny, zwiększoną polityczną niestabilność i najprawdopodobniej poważne zmiany kulturowe. Dla Rosji zanikające i będące w złym stanie zdrowia społeczeństwo może uderzyć we wzrost ekonomiczny i gospodarkę państwową. Prawidłowość ta może być wykorzystywana przez wewnętrzne grupy polityczne oraz inne państwa. Ponadto spadek płodności i zwiększona umieralność, szczególnie wśród mężczyzn znajdujących się w wieku produkcyjnym, spowodowały zmniejszenie się populacji.

W odniesieniu do liczby ludności w Stanach Zjednoczonych oraz projekcji stanu ludności w Rosji spodziewany jest jej spadek w ciągu następujących pięciu dekad do poziomu osiągniętego w 1960 roku, to jest liczby wahającej się pomiędzy 118 a 121 mln ludzi. Rosyjski region wschodni cierpi na największy z możliwych proces redukcji ludności, a jej regeneracja będzie wymagać importowania siły roboczej z sąsiadujących krajów Azji, szczególnie Chin. Nielegalna emigracja z Chin już powoduje społeczne napięcia, które są łatwo wykorzystywane przez politycznych radykałów, a eksponowana obecność zagranicznych wpływów na Dalekim Wschodzie może powodować poważne serie nacisków politycznych z krajów ościennych.

Porażka rządu Rosji w próbie kierowania demograficznymi problemami może skomplikować jego zdolność do zarządzania w wielu innych kwestiach, wliczając w nie stosunki zagraniczne, stabilność

wewnętrzną oraz wzrost ekonomiczny. Przedłużony, socjalny i ekonomiczny kryzys może spowodować wzrost wpływu politycznych grup zależnych od interesów Zachodu, takich jak była klika doradców uprzedniego KGB w rządzie Władimira Putina⁴¹.

5. Polityka zagraniczna Stanów Zjednoczonych i Federacji Rosyjskiej

Zakończenie zimnej wojny spowodowało potrzebę redefinicji koncepcji polityki bezpieczeństwa Stanów Zjednoczonych Ameryki. Najważniejszymi przesłankami tego działania było: załamanie się systemu dwubiegunowego; wzrost zagrożenia stabilności państwa ze strony organizacji militarnych o charakterze niepaństwowym, na przykład grup terrorystycznych, pojawienie się nowych, niestabilnych obszarów na mapie geopolitycznej świata.

Rozpad Związku Radzieckiego i upadek bloku wschodniego oznaczał dla USA zwycięstwo na wszystkich płaszczyznach, na których Amerykanie toczyli spory ze swoim największym konkurentem. W efekcie Stany Zjednoczone sięgnęły po globalną dominację, która najsilniej odznaczyła się podczas wojny w Zatoce Perskiej oraz konfliktu arabsko-izraelskiego.

Po zakończeniu zimnej wojny pojawiły się również nowe wyzwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa międzynarodowego, wobec których USA nie mogły pozostać obojętne. Należały do nich nacjonalizm i konflikty etniczne pojawiające się w wielu regionach świata, a także takie zjawiska, jak: transnarodowa przestępczość zorganizowana, w tym głównie międzynarodowy terroryzm i narkobiznes, rozprzestrzenianie broni masowego rażenia, wzrost nielegalnych migracji międzynarodowych⁴².

W rezultacie zaistniałych uwarunkowań zostało wypracowanych wiele dokumentów przedstawiających założenia polityki bezpieczeństwa Stanów Zjednoczonych w okresie pozimnowojennym. Są to:

- Orędzie o stanie państwa ogłoszone przez prezydenta George'a Busha z 29 stycznia 1991 roku;

- Narodowa strategia bezpieczeństwa: zaangażowanie i rozszerzanie (*A National Security Strategy of Engagement*) z lutego 1996 roku⁴³;

- Narodowa strategia bezpieczeństwa na nowy wiek (*A National Security Strategy for a New Century*) z października 1998 roku⁴⁴;

- Narodowa strategia bezpieczeństwa (*National Security Strategy*) z września 2002 roku⁴⁵;

- Narodowa strategia bezpieczeństwa (*National Security Strategy*) z 16 marca 2006 roku⁴⁶.

Wymienione koncepcje bezpieczeństwa Stanów Zjednoczonych Ameryki są w istocie tożsame z koncepcją polityki zagranicznej. W USA nie ma wyraźnego rozdziału między polityką bezpieczeństwa a polityką zagraniczną. Koncepcja bezpieczeństwa USA po zakończeniu zimnej wojny uległa całkowitej zmianie. Było to spowodowane przesunięciami na scenie politycznej USA, zwłaszcza silnym oddziaływaniem nurtu neokonserwatywnego. Momentem zwrotnym w zmianie standardów prowadzenia polityki zagranicznej były zamachy terrorystyczne z 11 września 2001 roku. Sposoby osiągania przyjętych celów wahają się pomiędzy unilateralizmem a multilateralizmem. Wzajemne konkurowanie tych dwóch nurtów stawało się bardziej widoczne na początku lat 90., a sam unilateralizm stopniowo stawał się dominujący. Przedstawione sprzeczności w koncepcjach można podsumować opinią, jaką zawarł w książce *The Paradox of American Power* Joseph S. Nye⁴⁷. Według niego styl prowadzenia polityki zagranicznej, będący konglomeratem zaścianowości i arogancji, stwarza zagrożenie dla świata oraz Stanów Zjednoczonych Ameryki.

Rozpad Związku Radzieckiego był kluczowym czynnikiem wpływającym na reor-

ganizację polityki bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej, która znalazła się w zupełnie nowej sytuacji geopolitycznej. Powstanie nowych państw w przestrzeni poradzieckiej było związane ze znaczną utratą części terytorium przez Rosję, to jest ponad 5 mln km².

W redefinicji bezpieczeństwa po zimnej wojnie istotną rolę odegrała doktryna Michaiła Gorbaczowa, nazywana nowym myśleniem. Jego istotą było odejście od założenia konfrontacji na arenie międzynarodowej. Zachód przestał być postrzegany w kategoriach wroga, a zaczął być przedstawiany jako główny sojusznik polityczny i ideologiczny⁴⁸.

Aspekty bezpieczeństwa zaczęto postrzegać wielowymiarowo. Ze względów finansowych zrezygnowano z wyścigu zbrojeń oraz uznano, że żadne z państw nie może wygrać wojny jądrowej. W rezultacie wycofywano wojska kolejno z Afganistanu, Węgier, Czechosłowacji i Niemiec. Dotychczas zostały przyjęte dwie koncepcje bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej. Pierwsza pochodzi z 17 grudnia 1997 roku i została podpisana przez Borysa Jelcyna, drugą zaaprobował p.o. prezydenta Władimir Putin. Po 1997 roku nastąpiło kilka istotnych wydarzeń, które spowodowały zmiany w koncepcji bezpieczeństwa. Do nich należy zaliczyć:

- kryzys jugosłowiański;
- proces rozszerzania NATO;
- narastający kryzys wewnętrzny;
- zagrożenie fundamentalizmem islamskim⁴⁹.

Założeniem wyjściowym obu koncepcji bezpieczeństwa narodowego było twierdzenie, że po upadku systemu dwubiegunowego zaistniały dwie wzajemnie wykluczające się tendencje. Obie wersje dokumentów z 1997 i 2000 roku zwracają uwagę na istotę czynników siłowych. Autorzy tychże koncepcji zauważyli tendencje do świadomego osłabiania pozycji Rosji w różnych dziedzinach. Zagroza to samej Rosji, a w rezultacie jej destabilizacji, i bezpieczeństwu międzynarodowemu. W efekcie obecny prezydent Dymitrij Miedwiediew poczynił pewne

działania. Zwołał na Kremlu posiedzenie Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej, podczas którego generałowie i politycy zdecydowali, że będą opracowywać nową strategię bezpieczeństwa. Przewiduje się, że proces ten będzie trwał do 2020 roku⁵⁰.

Podsumowanie

Pozycja państwa jest względna wobec pozycji innych państw. Wyjątkiem są supermocarstwa, które powstają i upadają, gdyż ich status także się relatywizuje. Przykładem zjawiska relatywizacji wagi i znaczenia wyznaczników międzynarodowej pozycji państwa w strukturze systemu międzynarodowego są Federacja Rosyjska i Stany Zjednoczone Ameryki.

Mocarstwowość radziecka opierała się na wielu elementach: scentralizowanej, zarządzanej przez państwo gospodarce, której głównym zadaniem było zabezpieczenie potęgi wojennej; zhierarchizowanym, autorytarnym systemie politycznym opartym na mesjanistycznej ideologii; budowaniu imperium w wyniku niekończącej się ekspansji, ograniczonej jedynie względami geograficznymi i oporem innych narodów, które były sukcesywnie podporządkowywane.

Upadek ZSRR w 1991 roku spowodował, że Rosjanie ponieśli największe w swojej długoletniej historii straty polityczne i terytorialne. Utrata potęgi państwa to wynik wyczerpującego wyścigu zbrojeń w konkurencji ze Stanami Zjednoczonymi. Spowodował on delegitymizację dotychczasowej roli mocarstwowej. Rosja odbudowuje swój status mocarstwa poprzez zabiegi dyplomatyczne — próbuje wpłynąć na uznanie ciągłości państwowości i ról rosyjskich w świecie.

Obecnie Rosja odgrywa rolę strategicznego partnera największych potęg i bieguna centralnej równowagi sił, stabilizatora równowagi europejskiej, protektora, gwaranta

ładu w przestrzeni poradzieckiej, arbitra i mediatora w konfliktach regionalnych.

Pojawienie się na obszarze postradzieckim nowych niezależnych państw wywołało wiele negatywnych konsekwencji geopolitycznych z punktu widzenia Rosji. W pierwszej połowie lat 90. pojawiła się opcja prozachodnia, postulowana przez rosyjskich liberałów, reformatorów, którzy przyszłość Rosji upatrywali w partnerstwie z państwami zachodnimi i USA. Od początków 1993 roku sytuacja się zmieniła na rzecz opcji wielkomocarstwowej. Pojawiło się pojęcie bliskiej zagranicy, to jest państw niegdyś wchodzących w skład ZSRR, i dalekiej zagranicy, czyli państw byłego bloku wschodniego.

Przejęcie władzy przez Władimira Putina w 1999 roku spowodowało wzmacnianie pozycji ekonomicznej Rosji oraz wzrost aktywności międzynarodowej. Rosja od tego momentu ma ukształtowaną wizję swego miejsca w świecie jako mocarstwa, chce być współodpowiedzialna za tworzenie nowego porządku światowego. Jest to okres wzmacniania pozycji Rosji w relacjach międzynarodowych⁵¹.

W Rosji rozwinął się kult geopolityki, gdzie politykę międzynarodową traktuje się jako walkę o wpływy polityczne i gospodarcze, w której zawsze wygrywają silniejsi. Supermocarstwo czy gra o sumie zerowej to ulubione pojęcia rosyjskich politologów. Radziecka definicja mocarstwowości oparta była na szacunkach potencjału militarnego oraz broni atomowej. Załamanie się dwubiegunowej architektury świata potraktowano w Moskwie jako wyzwanie najpierw do odzyskania utraconej pozycji supermocarstwa, później zaś likwidacji pozycji Stanów Zjednoczonych poprzez budowę świata wielobiegunowego.

Mocarstwowość amerykańska opierała się już od początku na całkiem innych zasadach. Jedną z nich jest wiara w amerykańską wyjątkowość, która wyraża się gorliwym narzucaniem światu swoich wartości przy jed-

noczesnym przekonaniu, że motywy działania Ameryki są czyste, w przeciwieństwie do innych państw. Krótka historia istnienia państwowości tego kraju jest rekompensowana przez fakt, iż Stany Zjednoczone są najstarszym państwem we współczesnym tego słowa znaczeniu. Są jednocześnie najstarszą republiką, posiadają najstarszy system demokratyczny i konstytucję, które w połączeniu z przeświadczeniem o własnej wyjątkowości tworzą swoistą religię obywatelską. Nie może ona obyć się bez ciągłego podtrzymywania owej świadomości. Amerykańska religia obywatelska manifestuje się szczególnie podczas świąt państwowych, parad, które mają cywilny charakter. „To sami obywatele, bez odgórnego nakazu organizują się, świętują wyjątkowość Ameryki i tym samym krzewią religię amerykańską”⁵². Wyjątkowość USA jest również związana z oddzieleniem władzy państwowej od społeczeństwa oraz postrzeganiem siebie jako kraju bezklasowego i opartego na równości.

Za spadek roli Stanów Zjednoczonych Ameryki na arenie międzynarodowej odpowiadają jej ostatni trzej prezydenci. Choć każdy był w inny sposób wyrazicielem postaw i emocji Amerykanów, to jednak w nich właśnie odbijały się wszystkie słabości przywódców.

Dla XX wieku charakterystyczne jest to, że jeśli wielkie mocarstwo przestaje służyć idei, to jego siła i legitymizacja zostaje nadwątlona. Lista swoistych przewinień i zaniedbań jest dość długa.

Do głównych zjawisk niekorzystnych dla Stanów Zjednoczonych należały: narastająca w krajach islamskich wrogość do Zachodu; przewaga Iranu w rejonie Zatoki Perskiej; nieprzewidywalność posiadającego broń jądrową Pakistanu; zniechęcenie Europy; urażona Rosja; wzrost wpływów Chin na Dalekim Wschodzie; pogłębienie izolacji Japonii; populizm i antyamerykanizm w Ameryce Łacińskiej; złamanie zakazu nierozprzestrzeniania broni jądrowej⁵³. Re-

kapitulując, można stwierdzić, że znacząco obniżył się poziom bezpieczeństwa, ponieważ broń jądrową zdobyły cztery dodatkowe kraje, a potrzeba ochrony środowiska i walki z ubóstwem zeszyły na drugi plan.

Wymienione czynniki spowodowały, iż przywództwo Ameryki na świecie jest złe i chociaż zasoby militarne USA są obecnie większe aniżeli w 1991 roku, drastycznie zmniejszyła się zdolność kraju do inspirowania i mobilizowania do zmian we wspólnie wyznaczonym kierunku. „Piętnaście lat po objęciu światowego przywództwa Ameryka jest pełna obaw i osamotniona we wstrząsającym antagonizmie politycznym światu”⁵⁴.

Określając interesy i cele USA wobec Rosji, najogólniej można przyjąć, że pierwszoplanową rolę odgrywa stabilizacja w regionie obszaru poradzieckiego. Priorytet ten wynika z faktu, iż to od niego zależy realizacja pomocniczych założeń polityki zagranicznej.

W żywotnym interesie USA leży zatem:

- zapobieganie rozprzestrzenianiu broni masowego rażenia;
- utrzymanie strategicznej równowagi potencjałów jądrowych;
- współpraca z Rosją i państwami środkowozajatyckimi w ramach koalicji antyterrorystycznej⁵⁵.

Założenia te odzwierciedlają obawy związane z konsekwencjami rozpadu ZSRR, ponieważ destabilizacja Federacji Rosyjskiej może wpłynąć niekorzystnie na stan interesów Waszyngtonu niemal w każdym zakątku świata.

Strategia bezpieczeństwa narodowego z września 2002 roku zakłada, że celem USA jest niedopuszczenie do pojawienia się konkurencji w relacji do światowego przywództwa USA, ze szczególnym uwzględnieniem Federacji Rosyjskiej i Chińskiej Republiki Ludowej.

Dla Stanów Zjednoczonych Ameryki, podobnie jak dla Rosji, ważną sprawą jest zdobycie dostępu do surowców strategicznych, to jest ropy naftowej i gazu ziemnego, w rejonie

Morza Kaspijskiego. Dla Waszyngtonu ich eksploatacja oznacza zmniejszenie zależności od złóż znajdujących się na Bliskim Wschodzie oraz redukcja wpływów państw stowarzyszonych w Organizacji Krajów Eksportujących Ropę Naftową (Organization of the Petroleum Exporting Countries — OPEC).

Analizując politykę USA wobec Federacji Rosyjskiej, zauważa się trzy etapy, charakteryzujące się odmiennym podejściem do partnera rosyjskiego. Pierwszy przypadał na lata 1991–1993 i w literaturze przedmiotu określany jest często mianem „miodowego miesiąca”; drugi obejmował lata 1994–1999 i charakteryzował się przejściem do polityki realizmu, oraz trzeci — po kryzysie kosowskim z apogeeum po 11 września — cechuje wzrost znaczenia Rosji w stosunkach międzynarodowych, tym samym w globalnej strategii USA⁵⁶.

O statusie mocarstwowości USA przesądził potencjał ekonomiczny, technologiczny i militarny, umiejętność efektywnego wykorzystania potencjału, atrakcyjność ustroju politycznego, wewnętrzna i zewnętrzna mobilność organizacyjna oraz prestiż, jakim cieszy się w społeczności międzynarodowej. Są to jakościowe atrybuty pozwalające sterować polityką międzynarodową i mechanizmami zapewniającymi bezpieczeństwo na poziomie globalnym, co umożliwia zawiązywanie różnego rodzaju koalicji i sojuszy.

O statusie mocarstwowości Federacji Rosyjskiej świadczy terytorium, ludność, silna armia. Łączenie potęgi ekonomicznej z polityczną stwarza warunki stabilizacyjne i wzmacniające pozycję mocarstwa. Współczesna Rosja charakteryzuje się surowco-

wym charakterem przemysłu i eksportu, posiada niezliczoną ilość surowców w postaci chociażby złóż gazu ziemnego, węgla kamiennego, ropy naftowej i rud metali. Jest to atut tego państwa, ponieważ rozwijający się świat coraz bardziej będzie potrzebował surowców, głównie energetycznych. Jeżeli Rosja rozważnie zainwestuje dochody ze sprzedaży surowców i nie wyda wszystkiego na wojsko i sprawy bieżące, to względnie łatwo zmodernizuje swoją gospodarkę⁵⁷.

Współcześnie, to jest szczególnie w ostatnim dziesięcioleciu, sprawowanie globalnego przywództwa wymaga wycucia ducha czasów w specyficznym świecie, bo podzielonym wieloma sprzecznymi interesami, wewnętrznie wzburzonym, przekonanym o wszechobecnie panującej niesprawiedliwości, którą łatwo przypisać państwu pretendującemu do miana globalnego przywódcy — czyli Stanom Zjednoczonym Ameryki.

Rekapitulując, Stany Zjednoczone wskutek nieumiejętnie prowadzonej polityki przez ostatnich trzech prezydentów jako państwo nie wykorzystywały sprzyjających okoliczności, dających pozycję mocarstwa światowego. Rosja natomiast utraciła pozycję mocarstwa światowego po załamaniu się systemu dwubiegunowego i jednoczesnej delegitymizacji jej dotychczasowej roli. Próby powrotu do dawnej świetności Związku Radzieckiego oraz geopolityczna koncepcja idei Eurazji przypominają próbę podźwignięcia się kolosa na glinianych nogach, którego słabością są konflikty wewnętrzne grup interesu.

¹ *Encyklopedia politologii*, red. M. Żmigrodzki, t. 5; T. Łoś-Nowak, *Stosunki międzynarodowe*, Wrocław 2002, s. 221.

² *Leksykon politologii*, red. A. Antoszewski, R. Herbut, Wrocław 2004, s. 237.

³ *Encyklopedia spraw międzynarodowych i ONZ*, red. E.J. Osmańczyk, Warszawa 1974, s. 2267.

⁴ T. Łoś-Nowak, *op. cit.*, s. 208.

⁵ B. Mrozek, *Nowe role mocarstw*, Warszawa 1996, s. 12.

⁶ *Ibidem*, s. 13.

⁷ T. Łoś-Nowak, *op. cit.*, s. 214.

⁸ *Ibidem*.

- ⁹ Por. R. Aron, *Pokój i wojna między narodami (teoria)*, przeł. A. Mielczarek, Warszawa 1995, s. 69.
- ¹⁰ Por. J.G. Stoessinger, *The Might of Nations. World Politics in Our Time*, wyd. 3, New York 1969, s. 16.
- ¹¹ Por. *Encyclopedia of Violence, Peace and Conflict*, t. 1, red. L. Kurtz, San Diego 1999, s. 176.
- ¹² Por. J.C. Plano, R. Olton, *The International Relations Dictionary*, New York 1969, s. 58.
- ¹³ M. Sułek, *Modelowanie i pomiar potęgi państw w stosunkach międzynarodowych*, „Stosunki Międzynarodowe” 2003, nr 3–4, s. 69.
- ¹⁴ *Ibidem*, s. 70.
- ¹⁵ M. Sułek, *Metody i techniki badań stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2004, s. 71.
- ¹⁶ Sun Tzu, *Sztuka wojny*, Warszawa 1994, s. 22 nn.
- ¹⁷ Zob. G. Blainey, *The Causes of War*, London 1973, s. 248.
- ¹⁸ Zob. Ch.J. Hitch, R.N. McKean, *Ekonomika obrony w erze jądrowej*, Warszawa 1965, s. 42.
- ¹⁹ Zob. D.S. Papp, *Contemporary International Relations: Framework for Understanding*, New York 1984, s. 317.
- ²⁰ A. Toffler, H. Toffler, *Wojna i antywojna*, Poznań 2007, s. 109.
- ²¹ A.J. Tellis, J.L. Bially, Ch. Layne, M. McPherson, J. Sollinger, *Measuring National Power in the Postindustrial Age: Analyst's Handbook*, 2000, s. 4 [dostęp: 20.09.2009]. Dostępne w Internecie: <www.rand.org/publications/MR/MR1110.1/>.
- ²² M. Sułek, *Modelowanie...*, s. 90.
- ²³ Formuła Cline'a ma następującą postać: $P_p = (C + E + M) \times (S + W)$, gdzie: P_p — potęga państwa (*perceived power*), C — masa krytyczna, czyli ludność i terytorium (*critical mass — population and territory*), E — potencjał gospodarczy (*economic capability*), M — potencjał militarny (*military capability*), S — strategia państwa (*strategic purpose*), W — wola urzeczywistnienia strategii państwa (*will to pursue national strategy*). Miarą potencjału gospodarczego (E) jest produkt krajowy brutto (PKB), obroty handlu zagranicznego oraz PKB *per capita*. Miarą potencjału militarnego (M) są siły zbrojne. Strategia (S) i wola (W) są oceniane przez ekspertów. Zob. M. Sułek, *Modelowanie...*, s. 81.
- ²⁴ Por. Ch.-L. Chang, *A Meseure of National Power*, s. 7 [dostęp: 20.02.2009]. Dostępne w Internecie: <<http://www.fgu.edu.tw/~academic/up1/malayconference1/paperscollection.files/conferefncepapers/chang.pdf>>.
- ²⁵ *The Nuclear Information Project* [dostęp: 05.08.2009]. Dostępne w Internecie: <<http://www.fas.org/nuke/guide/summary.htm>>; R.S. Norris, H.M. Kristensen, *Russian nuclear forces 2009*, „Bulletin of the Atomic Scientists” 2009, nr 3, s. 57 [dostęp: 13.09.2009]. Dostępne w Internecie: <<http://thebulletin.metapress.com/content/h304370t70137734/fulltext.pdf>>; *iidem*, *U.S. nuclear forces 2009*, „Bulletin of the Atomic Scientists” 2009, nr 2, s. 61 [dostęp: 13.09.2009]. Dostępne w Internecie: <<http://thebulletin.metapress.com/content/f64x2k3716wq9613/fulltext.pdf>>.
- ²⁶ Ch.-L. Chang, *op. cit.*, s. 11.
- ²⁷ Model Germana opisuje następujący wzór matematyczny: $G = N(L + P + I + M)$, gdzie: G — potęga państwowa (*national power*), N — potencjał nuklearny (*nuclear capability*), L — terytorium (*land*), P — ludność (*population*), I — baza przemysłowa (*industrial base*), M — potencjał militarny (*military size*). Zob. M. Sułek, *Modelowanie...*, s. 79.
- ²⁸ T. Łoś-Nowak, *op. cit.*, s. 210.
- ²⁹ *Ibidem*, s. 80.
- ³⁰ *Ibidem*, s. 286.
- ³¹ Cena każdej z nich to około miliarda dolarów. Zob. P. Frankowski, *Hegemonia Stanów Zjednoczonych Ameryki w warunkach turbulencji*, Toruń 2006, s. 83.
- ³² K. Liedel, *Bezpieczeństwo informacyjne w dobie terrorystycznych i innych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego*, Toruń 2008, s. 36.
- ³³ URL: <<http://milexdata.sipri.org/result.php4>> [dostęp: 15.08.2009].
- ³⁴ URL: <<http://www.strategypage.com/fyeo/howtomakewar/databases/armies/default.asp>> [dostęp: 15.08.2009]. Por. także B. Balcerowicz, *Siły zbrojne w państwie i stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2006, s. 58; *Encyklopedia świat i Polska 2007*, Warszawa 2006, *passim*; *Świat w liczbach 2005*, Warszawa 2005, s. 101.
- ³⁵ P. Frankowski, *op. cit.*, s. 89.

- ³⁶ URL: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>> [dostęp 05.08.2009]; URL: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/us.html>> [dostęp 05.08.2009].
- ³⁷ Zob. *Geopolityka*, oprac. L. Sykulski, Instytut Geopolityki [dostęp: 09.08.2009]. Dostępne w Internecie: <http://www.geopolityka.org.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=28&Itemid=37>.
- ³⁸ URL: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>> [dostęp: 05.08.2009]; URL: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/us.html>> [dostęp: 05.08.2009]; URL: <https://www.cia.gov/library/reports/general-reports-1/Demo_Trends_For_Web.pdf> [dostęp: 05.08.2009].
- ³⁹ URL: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>> [dostęp: 05.08.2009]; URL: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/us.html>> [dostęp: 05.08.2009]; URL: <https://www.cia.gov/library/reports/general-reports-1/Demo_Trends_For_Web.pdf> [dostęp: 05.08.2009].
- ⁴⁰ Por. *Long Term Global Demographic Trends: Reshaping the Geopolitical Landscape*, 2001, s. 5 [dostęp: 01.06.2009]. Dostępne w Internecie: <https://www.cia.gov/library/reports/general-reports-1/Demo_Trends_For_Web.pdf>.
- ⁴¹ Por. *ibidem*, s. 9.
- ⁴² R. Zięba, *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, Warszawa 2008, s. 44.
- ⁴³ URL: <<http://www.fas.org/spp/military/docops/national/1996stra.htm>> [dostęp: 13.08.2009].
- ⁴⁴ URL: <<http://www.uhuh.com/laws/nssr98.htm>> [dostęp: 13.08.2009].
- ⁴⁵ G.W. Bush, *The National Security Strategy of the United States*, 2002 [dostęp: 13.08.2009]. Dostępne w Internecie: <<http://www.state.gov/documents/organization/15538.pdf>> .
- ⁴⁶ URL: <<http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/national/nss-060316.htm>> [dostęp: 13.08.2009]; URL: <<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2006/>> [dostęp: 13.08.2009].
- ⁴⁷ Zob. J.S. Nye, *The Paradox of American Power. Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone*, Oxford 2002.
- ⁴⁸ R. Zięba, *op. cit.*, s. 64.
- ⁴⁹ *Ibidem*, s. 66.
- ⁵⁰ PAP, *Kreml radzi nad strategią bezpieczeństwa* [dostęp: 13.08.2009]. Dostępne w Internecie: <<http://news.money.pl/artykul/kreml%3Bradzi%3Bnad%3Bstrategia%3Bbezpieczenstwa,8,0,438024.html>>.
- ⁵¹ *Współczesne stosunki międzynarodowe*, red. T. Łoś-Nowak, Wrocław 2008, s. 264–270.
- ⁵² P. Frankowski, *op. cit.*, s. 60.
- ⁵³ Z. Brzeziński, *Druga szansa*, Warszawa 2008, s. 153.
- ⁵⁴ *Ibidem*, s. 152.
- ⁵⁵ J. Zając, *Polityka zagraniczna USA po zimnej wojnie*, Toruń 2006, s. 68.
- ⁵⁶ *Ibidem*, s. 69.
- ⁵⁷ *Współczesne stosunki międzynarodowe*, red. S. Ciosek, Warszawa 2008, s. 355.

Bibliografia

- Antoszewski A., Herbut R. (red.), *Leksykon politologii*, Wrocław 2004.
- Aron R., *Pokój i wojna między narodami (teoria)*, Warszawa 1995.
- Blainey G., *The Causes of War*, London 1973.
- Brzeziński Z., *Druga szansa*, Warszawa 2008.
- Carruthers S.L., *Not like the US?*, „International Affairs” 1998, nr 4.
- Frankowski P., *Hegemonia Stanów Zjednoczonych Ameryki w warunkach turbulencji*, Toruń 2006.
- Hitch Ch.J., McKean R.N., *Ekonomika obrony w erze jądrowej*, Warszawa 1965.
- Kaczmarek M., *Problematyka zbrojeń i rozbrojenia*, [w:] Zięba R. (red.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, Warszawa 2008.
- Kurtz L. (red.), *Encyclopedia of Violence, Peace and Conflict*, San Diego 1999.
- Liedel K., *Bezpieczeństwo informacyjne w dobie terrorystycznych i innych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego*, Toruń 2008.

- Łoś-Nowak T., *Stosunki międzynarodowe*, Wrocław 2006.
- Łoś-Nowak T. (red.), *Współczesne stosunki międzynarodowe*, Wrocław 2008.
- Mojsiewicz Cz. (red.), *Leksykon współczesnych międzynarodowych stosunków politycznych*, Wrocław 2007.
- Mrozek B., *Nowe role mocarstw*, Warszawa 1996.
- Nye J.S., *The Paradox of American Power. Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone*, Oxford 2002.
- Papp D.S., *Contemporary International Relations: Framework for Understanding*, New York 1984.
- Pietras M. (red.), *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Lublin 2007.
- Plano J.C., Olton R., *The International Relations Dictionary*, New York 1969.
- Stoessinger J.G., *The Might of Nations. World Politics in Our Time*, wyd. 3, New York 1969.
- Sulek M., *Metody i techniki badań stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2004.
- Sulek M., *Modelowanie i pomiar potęgi państw w stosunkach międzynarodowych*, „Stosunki Międzynarodowe” 2003, nr 3–4.
- Sun Tzu, *Sztuka wojny*, Warszawa 1994.
- Toffler A., Toffler H., *Wojna i antywojna*, Poznań 2007.
- Zając J., *Polityka zagraniczna USA po zimnej wojnie*, Toruń 2006.
- Zięba R., *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, Warszawa 2008.

Źródła internetowe

- Chang Ch.-L., *A Measure of National Power* [dostęp: 20.02.2009]. Dostępne w Internecie: <<http://www.fgu.edu.tw/~academic/up1/malayconference1/paperscollection.files/confereincepapers/chang.pdf>>.
- Norris R.S., Kristensen H.M., *Russian nuclear forces 2009*, „Bulletin of the Atomic Scientists” 2009, nr 3, s. 57 [dostęp: 13.09.2009]. Dostępne w Internecie: <<http://thebulletin.metapress.com/content/h304370t70137734/fulltext.pdf>>.
- Norris R.S., Kristensen H.M., *U.S. nuclear forces 2009*, „Bulletin of the Atomic Scientists” 2009, nr 2, s. 61 [dostęp: 13.09.2009]. Dostępne w Internecie: <<http://thebulletin.metapress.com/content/f64x2k3716wq9613/fulltext.pdf>>.
- Long Term Global Demographic Trends: Reshaping the Geopolitical Landscape* [dostęp: 05.08.2009]. Dostępne w Internecie: <http://www.cia.gov/library/reports/general-reports-1/Demo_Trends_For_Web.pdf>.
- Tellis A.J. et al., *Measuring National Power in the Postindustrial Age: Analyst's Handbook* [dostęp: 20.09.2009]. Dostępne w Internecie: <<http://www.rand.org/publications/MR/MR1110.1/>>.
- URL: <<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2006/>>.
- URL: <<http://milexdata.sipri.org/result.php4>>.
- URL: <<http://news.money.pl/artykul/kreml%3Bradzi%3Bnad%3Bstrategia%3Bbezpieczenstwa,8,0,438024.html>>.
- URL: <<http://www.fas.org/nuke/control/abmt/chron.htm>>.
- URL: <<http://www.fas.org/nuke/guide/summary.htm>>.
- URL: <<http://www.fas.org/spp/military/docops/national/1996stra.htm>>.
- URL: <http://www.geopolityka.org.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=28&Itemid=37>.
- URL: <<http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/national/nss-060316.htm>>.
- URL: <<http://www.nti.org/db/china/pnetorg.htm>>.
- URL: <<http://www.nti.org/db/china/tbtorg.htm>>.
- URL: <<http://www.state.gov/documents/organization/15538.pdf>>.
- URL: <<http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/inf1.html#treaty>>.
- URL: <<http://www.strategypage.com/fyeo/howtomakewar/databases/armies/default.asp>>.
- URL: <<http://www.uhuh.com/laws/nssr98.htm>>.
- URL: <<http://www.vilp.de/Plpdf/p124.pdf>>.
- URL: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>>.
- URL: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/us.html>>.

Comparison of the worlds power status attributes on the example of the USA and Russia

Summary

The article brings up a complicated problem of the measurement of national power. Many researchers have made numerous attempts to describe the issue in the theoretical view. Theoretical models which were drawn up can give reports of state powers which are not always too competitive. In practice, the task of setting the real measurement and comparing national powers is very complicated. In this area the most appropriate are models of F.C. German and J.S. Cline. Factors affecting the establishing of position of the state are various. For example the role of having the nuclear arsenal is still significant, but not as important as it was in the 1960s and 1970s. Of course the basic elements like geographical situation, relations with bordering states, military, economic, demographic component still exist. At present earlier determinants in form of: energetic resources, radioactive elements, petroleum, natural gas, demographic factors, even cultural attractiveness are gaining importance in positioning power. Position of power is not given forever and can change even as a result of random events.